

opgestelde verdeeling dan ook niet verder bespreken. Genoeg zij hier te vermelden dat de groote families der *Bryaceeën* (fig. 14) en *Hypnaceeën* er onder vallen. Vooral over de systematiek der laatste familie is men 't nog lang niet eens.

Uit het bovenstaande is 't wel duidelijk, dat het peristoom een geschikt orgaan is voor het opstellen van een indeeling der Bryophyten. In dit opzicht ging Fleischer dus van een goede gedachte uit. Zijn doel was een natuurlijk stelsel te geven, maar doordat hij in het begin enkel op het peristoom lette, werd het toch een kunstmatig. Fleischer meent echter door zijn latere onderzoekingen tot de overtuiging gekomen te zijn, dat deze kunstmatig opgestelde groepen tevens de natuurlijke verwantschap uitdrukken.

Ik laat de geheele indeeling hier in een overzicht volgen:

- 1 Sphagnales.
- 2 Andreaeales.
- 3 Bryales.
- 31 Archidonten.
- 32 Schizodonten.
- 321 Haplolépideeën.
- 3211 Dicranaceales.
- 3212 Monocranaceales.
- 3213 Ditrichocranaceales.
- 3214 Platycranaceales.
- 322 Diplolépideeën.
- 3221 Epicranaceales.
- 3222 Metacranaceales.

Hiermee eindig ik deze artikelen uit de wereld der bladmossen. Tot slot wil ik nog een vraag beantwoorden, die me van enkele kanten gedaan is: een buitenlandsch mossenboek met veel illustraties. Het geschiktst is *Douin*, Nouvelle Flore des mousses et des hépatiques. Het is tevens het goedkoopste, dat ik ken.

Meppel.

R. v. D. WIJK.

NATUURBESCHERMING.

HET is zeker een prijzenswaardig beginsel, de schoonheden van zijn land in bescherming te nemen tegen het steeds verder woekerende misbruik, dat van onze mooie streken gemaakt wordt, om overal maar villaparken te maken. 't Is nu eenmaal een eigenaardig verschijnsel, dat terwijl de plattelanders naar de groote centra trekken, de eigenlijke stedelingen naar buiten gaan. Dit nu komt het platte land niet ten voordeele. De plattelander uit kleine steden of van dorpen denken in de groote stad een dorado te vinden vol geneugten, die zij daar buiten moesten ontberen, en de stedelingen droomen zich daar buiten allerlei ideale toestanden, die zij tusschen de hooge menschenpakhuizen niet vinden. Als zij 's zomers de vacantiédagen bij mooi zomerweder hebben

doorgebracht, volop genietende wat het buitenleven kan medebrengen, verlangen zij daar een knusse woning te hebben. Doch de mensch is een kudde-dier en houdt van gezelschap. Weldra is er een kolonie van dergelijke idealen zoekende menschen, maar als de winter komt en vooral het najaar met zijn stormen en regenvlagen, dan krijgt men de keerzijde van de medaille te zien. Men zoekt naar verpozingen, gezellige bijeenkomsten, doch mist concert en tooneel, café en sociëteit. De zoeker naar 't buitenleven in zijn villa met tuintje is wat blijde, als hij niet alleen woont en spoort ook anderen aan. De eene volgt den ander en weldra is de kolonie, een dorp, een kleine stad geworden, met al zijn gemakken en ongemakken. Zoo verschenen er in ons land talrijke villa-steden ten koste van de mooie natuur, door de *natuurzoekers*. Dat men nu wat paal en perk wil stellen en trachten de mooiste hoekjes voor dergelijke invasies te beschermen, is prijzenswaardig, en het is de Hr. Reitsma dan ook niet kwalijk te nemen, dat hij daarvoor strijdt. Doch hij, en velen met hem, vergeten iets, als zij vergelijkingen gaan maken met het buitenland. Ons land is dicht bevolkt, met België wel het dichtst bevolkte land van Europa.

In de laatste aflevering v.h. Tijdschrift der Ned. Heidemaatschappij staat daar juist een artikeltje over. De schrijver daarvan zegt dat Ned. 205 menschen per K.M².¹⁾, Frankrijk 74, N. Am. 11 en Argentinië 3. Australië nog niet 1 heeft.

Het spreekt van zelf, dat het dus niet mogelijk is, hier zooveel bodemoppervlakte van bewoning en beteeling uit te sluiten. Die dichte bevolking is dan ook de oorzaak, dat in ons land geen echte *Natuurmonumenten*, als in Zwitserland, N. Amerika en elders over zijn. Alleen hier en daar een stuk heide en dan wat kaal duin.

Al wat men in ons land de naam *Natuurmonumenten* geeft, zijn dit zeker *niet*, misschien een paar betrekkelijk kleine stukjes uitgezonderd.

Zelfs het *Naardermeer* is geen natuurmonument. Het is een ondergelopen polder, een tweemaal drooggelegde plas. Was de bodem behoorlijk vruchtbaar of vruchtbaar te maken geweest, zooals andere drooggelegde plassen, dan was dit Natuur(?)monument er nooit geweest (in 1880 ongeveer was 't drooggelegd en groeide er koolzaad).

En onze Bosschen? Waar zijn in ons land oorspronkelijke ongerepte bosschen als de N. Amerikaansche wouden? Nergens. Niet een van onze zoogenaamde *Natuurmonumenten* is een bosch in zijn ongerepte natuurstaat. Zij zijn of door menschen geplant, of reeds sedert eeuwen vervormd. Waar bosschen op goeden vruchtbaren bodem stonden, hebben zij plaats moeten maken voor bouw- en weilanden. Waar de grond voor land- of tuinbouw ongeschikt was, heeft men de bosschen laten staan, doch zooveel mogelijk uitgebuit, het zware geboomte geveld of geheel kaal geslagen en opnieuw aangeplant. Op andere plaatsen heeft men in de loop der tijden de heide omgewerkt en nieuwe bosschen aangelegd en dit zijn de *Natuurmonumenten* van ons vaderland. Het zijn kultuurmonumenten, monumenten van menschelijken arbeid. Wat meren waren, heeft men drooggelegd. Bevatten zij een laag veen, dik genoeg om te exploiteeren, dan werden zij uitgeveend en opnieuw drooggelegd of als uitgeveende plas behouden als de ondergrond niet voldoende de kosten kon goedmaken. Dat men in Zwitserland en in andere Europeesche landen echte *Natuurmonumenten* kon reserveeren, is toe te schrijven aan de minder goede eigenschappen van den bodem en omdat zij als zoodanig een attractie vormden van toeristen en dus geld opbrachten op andere wijze. Waarom heeft het dunbevolkte Zweden 65 % bosch en maar 15 % bouwland? Omdat de bodem over 't algemeen voor bouwland ongeschikt is.

De heer Reitsma is volkomen in zijn recht, wanneer hij opkomt tegen het misbruiken van onze mooie streken en er kan niet hard genoeg tegen opgekomen worden, tegen al dat geëxploiteer op minder fraaie en roekeloze manier. Hij geeft daarvan de schuld aan particuliere ondernemers. Maar laat hij beginnen met de Gemeentebesturen, zooals onder

1) Sinds 1830 $\pm$ 180 % toegenomen.

andere de Gemeente Renkum-Oosterbeek, die de buurt van Wolfhezen en Bilderberg, c.a. in exploitatie gaat brengen en waarbij de schilderachtige Wolfhezense beek met omgeving verlaagd wordt tot een dorpsplantsoen, omringd door rechte wegen aan een stadsuitbreidingsplan gelijk. Wie kent niet het plan, dat uitgegeven is door de Maatschappij de Tafelberg en vervaardigd door een architect voor *stedenbouw*, lid van Schoonheidscommissies.

Waar blijven die Provinciale Commissies voor stedelijk en *landelijk* schoon? Hier heeft de heer Reitsma gelijk. Hier is nog een stukje landelijk Natuurschoon, dat verwoest zal worden en omstrooid met huisjes, 15 Meter van elkander.

Maar voor andere punten gaat de heer R. te ver. Waar in de jaren na 1873 villaparken ontstonden, was van *Natuurmonumenten* geen sprake. Hilversum was tot aan het maken van den Oosterspoorbaan een klein fabrieksdorp met armelijke, achterlijke bevolking midden in de hei en bouwland en enkele buitens. Bussum was het waschdorp, waar de vuile wasch der Amsterdammers gewassen werd. Veel natuurschoon was er niet. In 't Spiegel was alleen wat akkermaalshout en bouwland te vinden. Bosch was er niet.

En 't Bosch van Bredius dan? Dit bosch is door de voorvaderen van den kunstkenner A. Bredius, die het ter exploitatie verkocht, geplant, de vijvers zijn zanderijvaarten. De omgeving van Valkenveen is van gelijken oorsprong. Voor een 60 tal jaren was hier nog een groote zanderij. De voorgangers der fam. v. Woensel Kooy hebben hier 't bosch geplant. De heer R. haalt ook Baarn aan. Ook 't Baarnsche of liever Soestdijker Bosch is een der weinige overgebleven voorbeelden van aanleg uit de 17e eeuw (laatste helft). De meeste boomen zijn denkelijk niet ouder dan midden of einde 17e eeuw. Hier had het door de spoorbaan afgesneden tegen Baarn aangelegd stuk (Peking Bosch) door de Gemeente Baarn gered kunnen zijn, doch de Gemeente voelde voor dit mooie dennenbosch niets, evenmin de bewoners van Baarn, die hun dorp liever zagen vergrooten, dan dat zij er geld voor uitgaven. 't Publiek is nu eenmaal zoo. Wel profiteeren van andermans bezit, maar zelf geen cent uitgeven. De Heer R. haalt ook aan Laren, Bloemendaal, de omgeving van 't Kopje (of bedoelt hij 't Koninginneduin?) enz.

Wie heeft het Gooische dorp Laren in eerste instantie bedorven? De schilders, die er heen togen, om er de menschen en de natuur na te bootsen op hun doek. Zij zijn begonnen er huizen te bouwen en als één schaap over den dam is, volgen anderen van zelf. Weldra waren Laren, Blaricum etc. volgepropt met kwasie artistieke huizen met net beplante tuintjes. Hard hebben artsen als de Bazel, daaraan medegewerkt, om Laren en 't Gooi te bederven.

Er is in den laatsten tijd nogal geschetterd over 't bederven van 't Gooi, en nog wel door menschen, die daar zelf een villa bewonen. Nu zij er zelf wonen en dus een aandeel hebben in dit bederven, willen zij liefst dat er niet meer komen, omdat zij buiten willen wonen en niet in een dorpsche stad.

Wat betreft Bloemendaal, er is een groot verschil tusschen Laren en dit dorp. Was Laren vóór een 25—40 jaren nog een primitief Gooi'sch dorp, Bloemendaal is reeds vanaf eind 17e begin 18e eeuw een dorpje door buitenplaatsen omringd, evenals 's Graveland. Beiden hebben hun geboomte te danken aan stadsbewoners, die er een zomerhuis bouwden. De omgeving van Bloemendaal was in 't begin 17e eeuw nog bijna geheel boomloos duin, met misschien hier en daar een restje laag bosch aan den duinvoet. Duin en Daal, Bloemendaalsche Bosch, Bloemendaalsche Park (vroeger Boven Rijp), Lindenheuvel, zelfs Schapenduinen, 't is alles aangeplant en zijn geen *Natuurmonumenten*. Toevallig heb ik dezer dagen mij wat meer verdiept in den oorsprong van die bosschen; en officieele stukken uit de 17e en 18e eeuw, doen zien, dat hier de mensch aan 't werk is geweest. 't Zijn de eigenaren der buitens geweest, die daar de dorre woeste duinen tot buitens en bosschen hebben gemaakt. Dat van die groote buitens nu kleine buitens gemaakt zijn,

is niet te verwonderen. Hier is geen *Natuurmonument* geschonden. Tot de bewoners behoort ook de grootste voorstander voor Behoud van *Natuurmonumenten*.

Was *Zorgvliet* een *Natuurmonument*? Laat de Heer R. er Cats maar op na lezen. Als de Heer R. klaagt, dat er bij Oisterwijk en elders villa's gebouwd worden is dit voor een groot deel schuld aan de reclame, die de Vereeniging voor hare *Natuurmonumenten* maakt. Vroeger dacht niemand er aan bij Oisterwijk te gaan bouwen, doch nu er telkens op gewezen wordt, dat het daar zoo erg mooi is, kan men het de menschen toch niet kwalijk nemen, dat zij daar willen wonen. Zij verlangen naar de vrije natuur. De Heer R. zegt zelf dat de drang der stedelingen naar buiten, ingegeven wordt door de liefde voor de natuur. Welnu, om daar aan te voldoen, gaat men niet op de kale hei of in een graspoolder wonen.

Ons land is nu eenmaal klein en de bevolking neemt steeds toe. Er is niets aan te doen. De staat kan niet alles onteigenen en aan cultuur of bewoning onttrekken. In Amerika, waar men millioenen H.A. bezit, die ongebruikt of onbruikbaar zijn, kan men zich de luxe permitteeren daar een paar millicoen H.A. af te nemen en te reserveeren voor Nationaal Park.

De Heer R. bespreekt ook den weg door 't duin van Overveen naar Zee. Er is hier iets gemaakt waar werkelijk behoefte aan was. Heeft de Heer Thijsse zelf vroeger al niet eens de wensch geuit, dat er een weg moest komen van Zandvoort naar Santpoort. Dat de weg zoo breed geworden is, is een kwestie, die te bestrijden zou zijn. Ock hier ligt de schuld bij de gemeente. Maar de ondervinding heeft geleerd, dat wanneer een nieuwe weg niet dadelijk flink aangepakt wordt, het later moeilijker wordt hem breeder te maken. Vele wegen in ons land zijn tegenwoordig voor 't verkeer te smal en daaronder was ook de oude weg Haarlem—Zandvoort. Het druk verkeer maakte deze gevaarlijk, blijkens de talrijke ongelukken, die daar gebeurden. Men kan in alles overdrijven, ook in 't goede.

Ik ben het volkomen eens met den Heer R., dat er wat aan gedaan moet worden, dat niet maar klakkeloos de mooie natuur door Jan en Alleman bedorven wordt en dat de overheid ingrijpen moet, maar geheel beletten, dat er in boschrijke streken gebouwd wordt, gaat niet op. Er moet gewaakt worden over de wijze waarop dit geschied, zelfs als Gemeentebesturen als van Renkum—Oosterbeek 't voorbeeld geeft, dat slecht exploiteeren en verwoesten van natuurschoon op dergelijke manier in de hand werken.

De Heer R. moet niet overdrijven en verwijzen naar toestanden in andere landen, die hier onmogelijk verwezenlijkt kunnen worden. Wat nu zoogenaamde *Natuurmonumenten* zijn, zal te avond of morgen wel weer opgegeven moeten worden. Wie zal op den duur de kosten van deze dure panden betalen? Zeker weder de belastingbetalers als de Vereeniging, te zwaar belast, gedwongen zal worden zijn rechten aan de Gemeenschap over te dragen.

Als Amsterdammer, die gaarne 's zomers buiten is, zal de Heer R. zeker gaarne zien, dat het buiten mooi blijft, maar hoe wil hij en met hem vele, vele anderen daar buiten genieten, als er geen pensions en hotels gebouwd worden? Want niet ieder heeft er plezier in, in tenten te overnachten en ouden van dagen zeker niet. Bovendien dat kampeeren is een soort na-apen. Omdat men zulks in Amerika doet, waar men ver, zeer ver van de bewoonde wereld geen ander onderkomen heeft, is men wel gedwongen zijn tent mede te nemen. Maar hier? 't Is louter een pretje, om op 10 à 15 minuten afstand van een dorp te gaan *kampeeren*, een soort blague. Bovendien niet altijd ten genoegen van de eigenaren van den grond; die er maar last van hebben, en door de rommel die men achterlaat en gevaar voor boschbrand.

Bovendien heeft de ondervinding geleerd, niet al te veel op het publiek te rekenen, zelfs niet op het zoogenaamde beschaafde publiek. Menig grondbezitter op 't platteland weet er van mede te praten, van de last, die zij hebben van het *natuurlijke* publiek. Zij die de onvoorzichtigheid hadden hun terrein voor wandeling open te stellen, hadden er spoedig berouw van. Want wanneer zij als boschbezitters, het product van den bodem gingen oogsten, werden zij voor vandalen uitgescholden, als vernielers van natuurschoon. Een stede-

ling weet van boschbouw geen tittel of jota en denkt maar, dat die boomen daar vanzelf gegroeid zijn. Hij kan zich niet voorstellen dat een bosch een kapitaal is, dat alleen na jaren rente opbrengt en dan nog niet eens altijd voldoende, als men rekent hoeveel jaren van zorg er aan verbonden zijn; hoeveel gevaren men loopt door ziekten, brand, storm zijn kapitaal, geheel of gedeeltelijk te verliezen, nog niet eens gerekend de te betalen belasting. Als stedeling kan de Heer R. zich dat misschien niet voorstellen en de eigenaars betichten van egoïsme. Doch boschbouw is een vorm van bodemcultuur, evengoed als land- en tuinbouw. Ook hier is een tijd van zaaien en planten en een tijd van oogsten. Boschbouw is een economische kwestie en niet een van verfraaiing. Hoewel 't gepaard kan gaan, mag men het eerste niet uit het oog verliezen; en dat doen menschen, idealisten als de Heer R. Hoevele leden van de N. N. H. V. en der Vereeniging tot B. v. N. M. weten *iets* van 't ontstaan en bestaan onzer bosschen? Weten zij wel aan wien wij die bosschen te danken hebben? Ik geloof niet, dat velen er iets van weten of begrijpen. Al dat gepraat over onze bosschen als *Natuurmonument* is een miskenning van 't geen onze voorvaderen op dit gebied gedaan hebben. De gemeenschap heeft in deze *nooit iets* gedaan.

LEONARD A. SPRINGER.

BEHOUDT ONS HOUT!

ONDER dezen titel kwamen in het vorig jaar eenige artikelen in den „Kampioen”; de bedoeling was, de aandacht te vestigen op den dagelijkschen strijd tusschen aan den eenen kant de grondspeculanten, aan den anderen kant de natuurliefhebbers, met de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland vooraan.

Het artikel van Mr. Reitsma in een vorig nummer van „De Levende Natuur” sloot hierbij aan: het beoogde, een praktische uitwerking van bovenstaanden „cri de coeur” te zijn.

Of het hier in geslaagd is, betwijfel ik.

Zijn betoog zou opgaan, als het verloop zoo was: iemand wil een huisje bouwen in een bosch; de grondeigenaar wil hem wel een stuk verkoopen; men vraagt dan de goedkeuring van Gedeputeerden, die een natuurbeschermer hooren, en zich, naar Mr. R. wil, „ter plaatse” kunnen „overtuigen van de juistheid der aangevoerde argumenten”, waar in de practijk wel niet veel van zal komen!

In onze samenleving echter wordt niet gebouwd, omdat iemand een huis noodig heeft, maar omdat een exploitatie-maatschappij, eventueel een makelaar in onroerend goed, zooveel mogelijk — dus liefst zoo klein mogelijk — terreinen en huizen aan den man wil brengen. Zouden Gedeputeerden weigeren, dan zou het commercieele doel niet bereikt worden, en dan weet men wel andere middelen!

Leerzaam op dit gebied is de ondergang van het Peking Bosch, te Baarn. (Mr. R. bedoelt waarschijnlijk met „Baarnsche Bosch” dit bosch.) Op het mooiste gedeelte hiervan, om den vijver heen en op het bergje bij dien vijver, was, na verkoop van het bosch, een kapverbod gelegd, ingevolge de Noodboschwet, om zoo dit schilderachtige plekje te bewaren. Toen begonnen de exploitanten van het villapark den vijver te dempen, om ook daar eenige huizen te zetten; de belooning bleef niet uit: het bergje, waarachter nu voor de oogen der natuurliefhebbers eenige dakkamertjes zouden oprijzen, had alle attractie verloren, en het kapverbod werd over het heele gebied opgeheven.

En zoo zou het ook in de toekomst gaan: van alle plannen van overleg met Gedeputeerden zou niets komen, want dadelijk na verkoop in handen der bouwspeculanten zullen